Levinas, Blanchot: Vzdialená blízkosť

Thomas Regnier

Regnier, Th.: Levinas, Blanchot: Vzdialená blízkosť. Preložil P. Mačaj. In: *Ostium*, roč. 10, 2014, č. 4.

Všetko by mohlo stavať proti sebe filozofa Levinasa a spisovateľa Blanchota, no ich myšlienky sa napriek tomu stretávajú. Obaja presadzujú prvenstvo metafyziky pred ontológiou, etiky pred slobodou a nekonečna pred totalitou.

Na začiatok jedna spomienka na stretnutie, ktoré sa udialo v roku 1923, v čase keď Levinas začína svoje štúdium filozofie v Štrasburgu. Pri rozhovore s Françoisom Poiriém v roku 1987 si Levinas takto vybavuje mladého Blanchota: „Nedokážem ho opísať. Mal som odrazu dojem nesmiernej múdrosti, myslenia prejavujúceho sa ako niečo aristokratické, čo bolo mne v tej dobe veľmi vzdialené. Bol monarchista, ale predsa sme si veľmi rýchlo našli cestu jeden k druhému.“[1] Ten istý okamih komentuje aj Blanchot v jednom liste redakcii *Exercices de la patience* (Cvičenia trpezlivosti) z 11. februára 1980: „Odložiac bokom všetok pátos, chcel by som povedať, že stretnutie (*la rencontre*) s Emmanuelom Levinasom, v čase keď som bol študentom na Univerzite v Štrasburgu, bolo onou šťastnou náhodou (*la rencontre*), ktorá dokáže prežiariť tie najväčšie chmáry života.“[2]

V roku 1967 vydáva Levinas *Noms Propres* (*Vlastné mená*), zborník vedno prinášajúci pomerne rozdielnych mysliteľov – od Kierkegaarda po Derridu, prechádzajúc Proustom, Buberom a Celanom. No iba rok pred tým prináša na stránkach samostatného zborníka *Sur Maurice Blanchot* sériu štyroch textov venovaných práci a mysleniu svojho priateľa. V roku 1993, desať rokov pred svojou smrťou, si Maurice Blanchot v *Pour l'Amitié* (*Za priateľstvo*) spomína na niektoré postavy blízkych priateľov, od Dionysa Mascola po Roberta Antelma a od Mauricea Nadeaua po Claudea Roya. A predsa, je to práve Emmanuel Levinas a ich priateľstvo, ktorému venoval posledné slová tohto krátkeho textu. Pojem „Autrui“ (Druhý, Iný), ktorý Blanchot v *L'Entretien infini* (*Nekonečný rozhovor*), považoval za neoddeliteľný od Antelma a jeho knihy *L'Espèce humaine*[3] (*Ľudský rod*), sa mu napokon vidí byť spätý so starším priateľstvom s Emmanuelom Levinasom, „jediným priateľom – ach, vzdialeným priateľom –, ktorému tykám a ktorý tyká mne; stalo sa to, avšak nie preto, že sme boli mladí, ale po uváženom rozhodnutí, po dohode, ku ktorej porušeniu, verím, nikdy nedôjde.“[4]

Povedali by sme, že tykanie ako akýsi dôkaz či nepochybný znak bude potvrdzovať výnimočný charakter tohto priateľstva. Veci však nie sú také jednoduché. To nie spontánnosť, ale „uvážené rozhodnutie“ spôsobí, že sa dvaja jednotlivci, povolaní stať sa priateľmi, oslobodzujú od príkazu „vy“, aby z titulu výnimočnosti – vždy viac či menej transgresívnej vzhľadom na normy či sociálne konvencie – potvrdili nevyhnutnosť „ty“. O čosi vyššie, v riadkoch, ktoré bezprostredne predchádzajú koncu, kde spomína Levinasa, Blanchot kladie voči gréckej *philia* (kde ja a druhý sa spolu zhovárajú na základe rovnosti) „objavenie Druhého ako zodpovednosti za neho, uznanie jeho prevyšujúcej prvotnosti (*pré-excellence*), prebudenie a vytriezvenie skrz Druhého, ktorý ma nikdy nenecháva pokojného (…).“[5] Inak povedané, to nie je duch dôvernosti, ale vášeň nároku, ktorá tu kladie ťažkú jednoduchosť tykania.

Čo z toho, čo je spoločné Levinasovi a Blanchotovi, možno skúmať skôr na rovine myslenia než na rovine priateľstva (teda ak by priateľstvo a myslenie boli rozdielne a rozdeliteľné)? Najskôr nemôžeme nič iné než vymenovať miesta, v ktorých ich myšlienky divergujú. Kým Levinas myslí

Iného, Druhého, pokiaľ ide o Blanchota, ten myslí neutrum. Keď Levinas rozvíja pojem tváre, kladúc dôraz na vždy originálny vzťah tvárou-v-tvár, vzťah k Druhému, Blanchot hovorí o omieľaní rozprávajúceho hlasu, hovorí o „on“, o tomto „nekonečnom ja bez podoby“, kde rozoznávame rad radom blízkosť Kafku (K. zo Zámku) a Antelma (deportovaný zbavený tak svojej tváre, ako aj svojej podoby a následne aj toho, čo ho robí spoločenským človekom).

Levinas a Blanchot sa rozdeľujú v dvoch základných veciach. Prvý je filozof, patrí filozofii rovnakým spôsobom, ako používa jej jazyk; druhý rozvíja myslenie na okraji, dokonca na hranici filozofie. Prvý sa zveruje reči, tak jej prísnosti, ako aj jednoduchosti; druhý, na spôsob Georgesa Batailla skôr spisovateľ než filozof, sa zaujíma predovšetkým o temnosť tejto „reči písania“, teóriu ktorej rozvíja v úvodnej časti *L'Entretien infini*. Čo povedať o tomto protiklade medzi rečou a písaním ak nie to, že sa prekrýva s ešte všeobecnejším protikladom filozofie a literatúry? Blízkemu vzťahu, ktorý filozofický diskurz (*logos*) udržiava s rečou, sa totiž vyrovná len jeho stáročná nedôvera voči písaniu. Je to vrodená nedôvera, ktorá siaha k počiatkom filozofie, menovite k Platónovým *Listom*, zvlášť II. a VII. listu, kde písanie kníh je pripodobnené k „hanebnému vyzradzovaniu“ múdrosti určenej len pre zasvätených. Ak, ako to pozoruje Blanchot v *L'Entretien infini*, je literatúra na rozdiel od filozofie sčasti spätá s „temným“, nie je to ani tak kvôli eventuálnym obľúbeným témam (zlo, šialenstvo, smrť…), ako skôr na základe zvláštnej „záhaľky“: pohyb, ktorý Blanchot skúma ako tajomný a zaťatý odpor voči dialektickému postupu.

Medzi Levinasom a Blanchotom je tiež, *last but not least*, všetko to, čo odlišuje filozofiu, ktorá nevylučuje vieru, od myslenia, ktoré vždy chcelo byť striktne ateistické. V pokračovaní svojej reflexie Levinasovej *Totalité et Infini* (*Totality a nekonečna*), hľadá Blanchot definíciu vzťahu tretieho druhu, ktorý by nebol ani vzťahom dialektickým a ani vzťahom mystickej fúzie, ale „vzťahom človeka k človeku, v čase, keď už viac nemožno tvrdiť Boha, ani sprostredkovanie sveta, ani konzistentnosť prírody.“[6] Už v *L'Espace littéraire* (Literárny priestor), vo výklade Tolstého Pána a jeho sluhu upozornil čitateľa na túto vôľu už nič nezakladať na žiadnej viere. Prístup zostával dosť nepochopený (žeby práve z neho pramenila Blanchotova reputácia nihilistického mysliteľa?), Lacan sa však o jeho zmysle nemýlil, keď na jednom zo svojich seminárov v roku 1962 neváhal spomenúť Blanchota – človeka, ktorý bol „v uskutočňovaní fantaziem omnoho ďalej než hocikto prítomný alebo minulý“.[7]

Maurice Blanchot povedal niekoľko slov o vzťahoch týchto sesterských aktivít, ktorými sú filozofia a literatúra. Od jednej k druhej je to ten istý vzťah vzdialenej blízkosti, aký oddeľuje a zjednocuje dennú a nočnú aktivitu. „Kvôli filozofovaniu treba vstávať skoro, je treba bdieť bdelosťou, ktorá dozrie na noc a zároveň sa nenechá očariť inou nocou,“[8] píše Blanchot o Levinasovi. V inom texte, ktorý vyšiel niekoľko mesiacov predtým, stále o Levinasovi, povedal ešte toto: „Filozofia by bola našou družkou navždy, dňom i nocou – hoci strácajúc svoje meno, stávajúc sa literatúrou, vedením, ne-vedením, alebo sa vzďaľujúc, bola by našou utajenou priateľkou, ktorú sme si ctili – milovali –, čo nám nedovoľovalo byť s ňou spojení, i keď tušíme, že v nás nebolo nijakého prebudenia, nijakej bdelosti až po bdelosť v spánku, za ktoré by sme nevďačili jej neľahkému priateľstvu.“[9]

Hovoriť o Levinasovej a Blanchotovej blízkosti navzdory všetkému, čo ich môže odlišovať, znamená prejsť od zdania diskurzu k tajomnejšiemu a neľahko vysloviteľnému (moins dicible) gestu myslenia. Gesto myslenia pochopené ako to, čo myslenie uskutočnilo – avšak nie vždy s plným uvedomením si toho, čo robí – a v ktorom treba bezpochyby vidieť jeho skutočný výkon, čiže jeho skutočný zmysel. To, čo tu zaváži, nie je nejaká eventuálna analógia diskurzu, ktorá by bola dôsledkom prekrížených čítaní. Je to *stretnutie* dvoch myslení, ktoré sa nedá s úplnou presnosťou umiestniť do priestoru a chronológie písania textov.

Ako charakterizovať toto stretnutie? Je treba pripomenúť dôležitosť, akú predstavovala Husserlova a Heidegerova fenomenológia tak pre Levinasa, ako aj Blanchota. Fenomenológia, aspoň v prvej polovici dvadsiateho storočia, bola kľúčom k filozofickej modernosti. Dať filozofii nový počiatok,

znovu založiť filozofiu v pravde, vrátiť sa k tomu, čo by bolo „prvou filozofiou“ nezávisle od akejkoľvek idey historického pôvodu, to je úloha, ktorú si určilo toto myslenie. V tomto kontexte bol Levinas Husserlovi tak trochu tým, čím bol Blanchot Heideggerovi – žiakom, ktorý v blízkosti myslenia svojho učiteľa nebadane objavil spôsob, ako ho prekročiť.

V tomto zmysle nie je nič príznačnejšie než redefinícia, ktorej Levinas v *Totalite a nekonečne* podrobuje pojmy ontológie a metafyziky. Ontológiu, ktorej rozumieme ako „teórii“, ktorá samu seba chápe ako „porozumenie bytiu“, kladie Levinas do protikladu k metafyzike chápanej ako „etika, ktorá uskutočňuje kritickú povahu vedenia“.[10] Levinasovo myslenie, hovoriace o „ontologickom rozštiepení na To-Isté a Iné“,[11] sa týmto opäť spája s Blanchotovým, ktorý v *L'Entretien infini* vychádza z hypotézy, podľa ktorej by sa malo skončiť s dialektikou aj ontológiou. Levinas teda vo filozofickom akte, v ktorom sa celkom zhoduje s Blachotom, afirmuje primát metafyziky pred ontológiou, etiky pred slobodou a nekonečna pred totalitou.

Na tomto pojme nekonečna, o ktorom Levinas neustále hovorí (pomýšľame obzvlášť na jeho heslo „Nekonečno“ pre *Encyclopediu Universalis*), posudzujeme blízkosť medzi Levinasovým Druhým a Blanchotovým neutrom: tým neutrom, o ktorom sa raz Levinas zmieni ako o „vystupňovaní inakosti“. Levinasova filozofia a Blanchotovo písanie, by sa *in fine* spojili v určitej kritike spôsobu filozofického myslenia. Levinas hovorí: „Význam, ktorý Blanchot pripisuje literatúre, spochybňuje pýchu filozofického diskurzu – tohto zahŕňajúceho diskurzu –, ktorý je schopný vypovedať o všetkom, vrátane vlastného zlyhania.“ A ešte ďalej: „… tendencia zahŕňať je filozofická a priviedla by ‚literárny priestor‘ k priestoru sveta. Je nemožné pripojiť k svetu tohto vylúčeného tretieho, úžasnou moduláciou ktorého môže byť literatúra. Je absolútne bokom.“[12]

Ak sa aj to, čo Levinas povedal v *Totalite a nekonečne* o „metafyzickej túžbe“, približuje určitým momentom z knihy *Le Désir d'éternité* (*Túžba po večnosti*) od Ferdinanda Alquié, ktoré sa týkajú „pravej lásky“, sú to napokon predsa len niektoré stránky z *L'Espace littéraire*, na ktoré pomýšľame ešte skôr. Nemôžeme „predvídať vytúžené“, túžba k nemu smeruje, „tak ako ideme na smrť“. Túžba sa uskutočňuje „bez toho, aby bolo možné načrtnúť nejaké známe pohladenie, či vynájsť nejaké nové láskanie“. „Umrieť pre neviditeľné – píše Levinas – to je metafyzika.“[13] Je ťažké čítať tieto riadky, na ktorých Levinas hovorí o nesúmerateľnosti etiky a morálky, bez toho aby sme nemysleli na tie strany z Blanchota v časti z *L'Espace littéraire* nazvanej „Literatúra a pôvodná skúsenosť“, ktoré sú venované exilu, či na tie, už spomínané, v ktorých je reč o Tolstého Pán a jeho sluha.

Literatúra

BLANCHOT, M.: *L'Entretien infini.* Paris: Gallimard 1969.
BLANCHOT, M.: Pour l'Amitié. In: MASCOLO, D.: À la recherche d'un communisme de pensée. Paris: Fourbis 1993, s. 5 – 16.
BOUSSEYROUX, M.: Maurice Blanchot, passeur du pire. In: BOISSEYROUX, M.: *Figures du pire.* Toulouse: Presses Universitaires du Mirail 2000, s. 135 – 174.
LARUELLE, F. (ed.): *Textes pour Emmanuel Levinas.* Paris: Jean-Michel Place 1980.
LEVINAS, E.: *Sur Maurice Blanchot.* Montpellier: Fata Morgana 1975.
LEVINAS, E.: *Totalita a nekonečno.* Praha: OIKOYMENH 1997.
POIRIÉ, F.: *Emmanuel Levinas. Qui êtes-vous?* Lyon: La Manufacture 1987.
Exercices de la patience. N° 1: Levinas. Paris: Obsidiane 1980.

Poznámky

[1] POIRIÉ, F.: *Emmanuel Levinas. Qui êtes-vous?* Lyon: La Manufacture 1987, s. 71.
[2] Exercices de la patience. N° 1: Levinas. Paris: Obsidiane 1980, s. 67.
[3] Kniha vyšla v českom preklade pod názvom *Patříme k lidem*. Praha/Brno: Mír 1950 – pozn.

prekladateľa.
[4] BLANCHOT, M.: Pour l'Amitié. In: MASCOLO, *D.:* À la recherche d'un communisme de pensée. Paris: Fourbis 1993, s. 16. (Používame existujúce preklady citovaných diel; na niektorých miestach s úpravami. Pôvodný preklad tohto citátu: Jacquemond, O.: Uvažovať s Blanchotom o priateľstve. In: *Filozofia*, roč. 64, 2009, č. 8, s. 748 – pozn. prekladateľa).
[5] Tamže.
[6] BLANCHOT, M.: *L'Entretien infini.* Paris: Gallimard 1969, s. 97.
[7] BOUSSEYROUX, M.: Maurice Blanchot, passeur du pire. In: BOISSEYROUX, M.: *Figures du pire.* Toulouse: Presses Universitaires du Mirail 2000, s. 135.
[8] Exercices de la patience. N° 1: Levinas, Paris: Obsidiane 1980, s. 67.
[9] LARUELLE, F. (ed.): Textes pour Emmanuel Levinas. Paris: Jean-Michel Place 1980, s. 80.
[10] LEVINAS, E.: *Totalita a nekonečno.* Praha: OIKOYMENH 1997, s. 28.
[11] Tamže, s. 273.
[12] LEVINAS, E.: *Sur Maurice Blanchot.* Montpellier: Fata Morgana 1975, s. 47.
[13] LEVINAS, E.: *Totalita a nekonečno.* Praha: OIKOYMENH 1997, s. 20 – 21.

Z francúzskeho originálu Levinas, Blanchot: une proximité distante (In: Espace Maurice Blanchot – http://blanchot.fr/fr/index.php?option=com_content&task=view&id=60&Itemid=40, posledná aktualizácia článku 7. december 2007, ISSN 1765-291X) preložil Peter Mačaj. Za pomoc s redakciou prekladu ďakujem Róbertovi Karulovi. Text bol publikovaný tiež v *Magazine littéraire,* N° 419, apríl 2003, s. 28 – 30, ISSN 0024-9807. Preklad vychádza s láskavým dovolením Espace Maurice Blanchot (www.blanchot.fr) .

Preklad venujeme Pavlovi Sucharekovi ako výraz vďaky za jeho nepoľavujúce prekladateľské úsilie.

Preklad vychádza ako súčasť riešenia grantovej úlohy VEGA č. 2/0050/14 *Existencia, socialita a étos konania: fenomenologické výzvy a existenciálne súvislosti*.